

DAGENS FRÅGOR

Den 15 januari.

Finland och Norden. Det gångna året har varit fyllt av utrikespolitiska avgöranden av utomordentlig betydelse. De nordiska staterna ha alltmera tvungits att lämna sin avvaktande, isolerade hållning beträffande såväl varandra inbördes som de övriga europeiska staterna. Mellan Sverige, Danmark och Norge utvecklades redan under årets förra hälft främst nere i Genève ett allt intimare samarbete. Med oro sporde man emellertid, huruvida icke Finland skulle anträda samma väg, eller om det möjligen i stället ämnade visa förståelse för de alliansförslag, vilka tid efter annan uppdök i den tyska och polska pressen.

Redan under januari månad visade Finlands regering i sin andra proposition i universitetsfrågan till den urtima riksdagen prov på förståelse för den uppfattning, som på ett sällsamt enhälligt sätt hävdats av kulturopinionen i de skandinaviska grannländerna, nämligen att vid lösandet av universitetsfrågan icke endast borde beaktas den finska befolkningens speciella synpunkter utan även den svenska befolkningens och den gemensamma nordiska kulturkretsens oundgängliga intressen. Regeringen blev dock tvungen att upplösa den urtima riksdagen på grund av den äktfinska minoritetens obstruktionspolitik, vilken innebar ett uppenbart brott mot riksdagsordningens par. 72, varemot talmannen likväl saknade medel att ingripa. Den upphetsade stämningen mot allt svenskt både inom och utom Finlands gränser, som vid denna tid kom till uttryck, mötte dessbättre icke någon förståelse inom ansvariga finländska kretsar, oavsett dessas politiska inriktning. Ett större antal nordiska kongresser än någonsin förr ägde under våren och sommaren rum i Helsingfors. Presidenten Svinhufvuds resa till Sverige under försommaren tolkades i hela Norden som ett klart uttryck för den erfarne statschefens personliga uppfattning om vart Finland närmast borde orientera sig. Med all rätt har det också blivit påpekat, att presidenten genom besöket på sin ätts fädernegård, Qvalstad i Långhundra, ville visa sina finska landsmän, med vilka rottrådar i sek-lernas djup svenskt och finskt äro förenade.

Under hösten har utvecklingen fortgått i samma glädjande riktning. Visserligen väntades det allmänt, att regeringen redan under höstsessionen skulle framlägga en ny proposition i universitetsfrågan för att äntligen få denna avförd från dagordningen. Så skedde ej; en av regeringen ifrågasatt delegation för frågans ytterligare utredning blev heller aldrig tillsatt.

I december avgav emellertid så regeringen först genom utrikesminister Hackzell och sedan genom statsminister Kivimäki sin bekanta deklARATION om Finlands samhörighet med Norden. Detta skedde utan förbehåll och under enig anslutning av riksdagens alla

partier — den första gången i det självständiga Finlands historia. På mötet i Helsingfors mellan de fyra nordiska statsministrarna uttalade statsminister Kivimäki ånyo sitt oreserverade förord för sitt lands utrikespolitiska inriktning: »Finland återgår fritt och självständigt och klart medvetet om sin uppgift till den gemenskap, från vilken det ett århundrade politiskt varit avskilt och vilken en nyligen bortgången storman i vår nationella kultur definierat med orden: Scandia major.»

Denna deklaration har givetvis mötts med den största tillfredsställelse överallt i de andra nordiska länderna. Dess stora värde ligger onekligen däri, vilket utrikesminister Sandler också framhållit, att förklaringen uppenbarligen tillkommit helt enkelt ur Finlands egna intressen. Särskilt Kivimäkiregeringens betydelsefulla initiativ i Finlands försvarsfråga, som vunnit stor anslutning i landet, torde ha betingat önskan om en orientering västerut. Med hänsyn till allt detta har man också rätt vänta, att Finlands regering nu kommer att göra allt för att undanröja det stora hinder, som ännu kan äventyra deklarationens förverkligande, nämligen en definitiv lösning av universitetsfrågan under beaktande jämväl av det nordiska kultursammanhanget. Alla vänner av ett starkt och enigt Norden vilja härtill även foga den förhoppningen, att denna definitiva lösning måtte eftersträvas så fort som möjligt. Den nuvarande regeringen har också möjligheter att begagna den korta återstående tiden av den nu fungerande riksdagens mandattid till att framlägga en ny proposition, som kan slutgiltigt antagas redan i höst; uppskjutes framläggandet av ett regeringsförslag, blir universitetsfrågan ett irritationsmoment under sannolikt ytterligare tre år. Kommer en verklig lösning till stånd — ingen anledning borde kunna återopas, varför regeringen icke på inrikespolitikens område skulle söka realisera sitt utrikespolitiska program — då först, men icke förr, är en fast grund lagd för bildandet av den statsgrupp, som statsrådet Setälä för ett par år sedan inför rikssvenskt forum kallade Scandia major.

Kring ett engelskt utrikesministerskifte. En ytterst menlig faktor i europeisk storpolitik har under hela efterkrigsperioden varit oklarheten och svagheten i den engelska ledningen. Denna diplomatiska underlägsenhet, som så skarpt skiljer sig från den under decennierna kring sekelskiftet utformade bilden av brittisk utrikespolitik, framträdde särskilt tydligt under Sir John Simons utrikesministertid. Det härav vållade, ovanligt vittspridda missnöjet ledde slutligen i juni 1935 till den ypperlige advokatens avlägsnande till en för hans kynne bättre lämpad verksamhetssfär. Sir John ersattes med en av de konservativas solidaste krafter, Sir Samuel Hoare, som just slutfört det herkuliska arbetet att bringa den indiska författningsreformen i hamn.

De första månaderna av Sir Samuels verksamhet syntes innebära ett glänsande rättfärdigande av utrikesministerskiftet. Simons

ställning hade framför allt undergrävts av hans oklara åtgöranden i den abessinska frågan, där han lika litet lyckats hävda de rättsprinciper, vilka ansågos hava tagit mandom i folkförbundet, som tillvarataga det brittiska imperiets egna intressen i Sudan och kring Röda havet. Hoare däremot framträdde i flere verkningsfulla anföranden som folkförbundets riddare, främst i det stora talet i förbundsförsamlingen den 11 september, där den kollektiva säkerhetens förverkligande gjordes till ledstjärnan för Londonpolitiken. Och samtidigt gav den snabba flottkoncentrationen i Medelhavet ett övertygande bevis för att Englands dekadans ingalunda var så fullständig, som skadeglada arvtagare in spe hade förkunnat.

Hoare hade sålunda lyckats på en gång rycka till sig den ledning inom folkförbundet, som tidigare alltid tillhört Frankrike, och på ett intrycksfullt sätt hävda Englands ställning som dominerande sjö- och luftmakt i Medelhavet och huvudmakt i Afrika. Hans politik var därför ägnad att behaga såväl de med efterkrigsårens världspolitiska tillbakagång missnöjda imperialisterna som den folkförbundsvänliga massopinion, vars överraskande styrka fastslagits av tolv miljoner röstande i den inofficiella »fredsomröstningen». Det sistnämnda var av särskilt stor betydelse, ty Hoares politik berövade vänsteroppositionen dess bästa vapen och blev huvudorsaken till Baldwins överraskande stora framgång vid novembervalen. Efter denna framgång seger i en valkampanj, som vunnits huvudsakligen på kabinettets kraftfulla ingripande till den mellanfolkliga rättsordningens värnande, syntes Englands kurs vara fastslagen för åtskillig tid framåt.

Emellertid verkade viktiga krafter i annan riktning. De franska höger- och centerpartierna, som framför allt buro upp ministären Laval, hade under hela krisen med tydlig sympati följt Italien, vaktens vid Brenner. Och för den skicklige och intrigante konseljpresidenten själv stod det som ett huvudsyfte att bevara vänskapen mellan de latinska systrarna, vars grundläggande varit hans egen hittills största framgång. I London åter önskade mäktiga kretsar inom regeringspartiet liksom inflytelserika krafter bland Foreign Office's personal att, även till ett mycket högt pris, rädda den fascistiska regimen. Dennas sammanbrott efter ett utrikespolitiskt fiasko — och ett dylikt skulle varit så gott som säkert, om folkförbundet utbyggt sanktionerna med en oljespärre — befarades innebära en farlig rubbning av den europeiska jämvikten till förmån för Tyskland, den makt, i vilken dessa Londonkretsar sågo det farligaste hotet mot Europas lugn.

Trycket från dessa håll växte, allteftersom avgörandet om oljespärren nalkades. Den 7 december kom Hoare till Paris på rekreationsresa till Schweiz. Resultatet av hans överläggningar med Laval, vilken skickligt synes hava överdrivit risken för ett desperat italienskt angrepp på den engelska flottan, om sanktionspolitiken skärptes, blev en »fredsplan», vars grunddrag voro, att Italien för sitt välförhållande skulle belönas med provinserna Tigre (utom Aksum) och Danakil i norr samt Ogaden i söder. Till dessa terri-

toriella förvärv, redan de avsevärt mer än den ärorika italienska armén med alla den moderna teknikens hjälpmedel ännu i dag efter tre månaders fälttåg lyckats vinna, kom att hela den södra fjärdedelen av Abessinien skulle, visserligen formellt under negus' suveränitet, öppnas för civilisationen under ett italienskt bolags egid. Då emellertid rena erövringar ej kunde tillåtas, skulle saken få form av ett kristligt byte. Abessiniens lott skulle bliva en diminutiv korridor till den lilla hamnen Assab vid Röda havet, där, som en fransk indiskretion klargjorde, till yttermera visso ingen järnväg finge byggas. Ur engelsk synpunkt kunde inregistreras, att en icke önskvärd förbindelse mellan Eritrea och Italienska Somaliland avstyrts och att Nilreservoaren i Tanasjön ej hotats.

Till detta rätt överraskande utslag av de 1918—1919 lancerade rättfärdighetsprinciperna förmåddes det brittiska kabinettet om ock under åtskilligt knot från vissa ministrars sida att giva sitt bifall som ett offer å lojalitetens altare åt den frånvarande kollegan. Det förefaller, som om ett mystiskt avbrott i telefonförbindelserna mellan London och Paris — för vilket väl i så fall vederbörande franske departementschef ej stått alldeles främmande — härvid spelat en viss roll. Londonregeringen instruerade till och med sin minister i Addis Abeba att kraftigt bearbeta negus för att genomdriva förslagens antagande.

Emellertid visade det sig, att Baldwin missförstått stämningen i England på ett sätt, som är hart närt obegripligt så kort efter novembervalen. Hoare—Lavalplanen väckte en storm av förbittring, som ej inskränkte sig till Genèvevärmande liberaler och arbetarpartister och de marxistiska kretsar, vilka av hat mot fascisterna ej tvekade att se ett hårt nedrustat England i envig med Italien. Regeringens valpropaganda i den kollektiva säkerhetens tecken hade tagits på allvar även bland de breda massorna av högerväljare. I ultraimperialistiska kretsar utan spår av intresse för folkförbundet uppfattades åter planen som en reträtt och en nationell förödmjukelse. Parlamentsledamöterna bombarderades med brev av ursinniga eller bestörta väljare, och inom pressen kunde Baldwin utom de Beaverbrookska och Rothermereska organen, vilkas inflytande på intet sätt motsvarar deras spridning, knappast finna annat stöd än Garvins numera starkt tyskfientliga Observer. I spetsen för oppositionen trädde »Times» och Sir Austen Chamberlain, högerns »grand old man». Samtidigt underlät Mussolini med obegriplig kortsynthet att söka skapa ett fait accompli genom att genast acceptera förslaget. Han utlät sig i stället offentligen på ett sätt, som var ägnat att göra sämsta möjliga intryck i London.

Inför opinionsstormen — Times' påpekande om »kamelstigen» till Assab var särskilt verkningsfullt — såg Baldwin sig nödgad till en allt annat än värdig kovändning. Folkförbundsministern Eden, som inom kabinettet varit en av planens främsta motståndare, sändes att i Genève uppmuntra de mindre rådsmakterna till dess förkastande. Och då Hoare återkom, visade det sig, att hans åsikter ej längre

kunde förenas med kabinettets. Då Sir Samuel önskade försvara sitt verk i underhuset, hotade flere av regeringens yngre krafter att avgå. Under sådana omständigheter återstod för Hoare blott att draga sig tillbaka. Hans plaidoyer i underhuset för sin politik blev en personlig framgång för den fallne ministern, vars »come back» i den konservativa ledningen torde vara en tidsfråga. Ett ömkligt intryck gjorde däremot den nyss så uppburne premiärministerns syndabekännelse och löfte om bot och bättring. Över huvud taget synes det Hoare—Lavalska intermezzots allvarligaste följd vara en utomordentligt stor prestige- och förtroendeförlust för den förut så väl konsoliderade konservativa regimen i England. Om ej Baldwin inom kort måste utbytas mot den ännu oförbrukade Neville Chamberlain, torde vara en öppen fråga.

Till Hoares efterträdare utnämndes efter åtskillig tvekan Anthony Eden, vars bana sålunda förde honom vid 38 års ålder till Foreign Office, en karriär, vars like saknas sedan Rosebery's dagar. Personvalet innebar en om möjligt förstärkt bekräftelse av Baldwins underhusbekännelse till folkförbundspolitiken och den kollektiva säkerheten som allena saliggörande. Emellertid återstår att se, om Eden helt kommer att infria Genèvekretsarnas förhoppningar. Som ensam ledare av imperiets utrikespolitik kommer han att få taga många hänsyn, som hittills varit honom främmande. Tysklands, och för ögonblicket kanske än mer Japans, aggressiva politik gör det ytterst svårt för England att skilja sin väg från Frankrikes och binda sina stridskrafter för längre tid i Medelhavet. I Paris lyckades Laval rida ut stormen och har alltså kvar sina möjligheter att intrigera till Mussolinis förmån. Hur litet avseende franska konservativa kretsar i den föreliggande frågan fästa vid folkförbundspaktens bokstav, framgår med önskvärd tydlighet till exempel av René Pinons klagan i sista häftet av *Revue des Deux Mondes* över Laval—Hoareplanens förolyckande. Den engelska högerpressens absoluta tystnad — alla de i Sverige citerade Londonuttalandena äro hämtade ur vänsterfärgade organ — rörande bombardemanget på den svenska ambulansen visar en stor obenägenhet på regeringshåll att bereda opinionen på kraftåtgärder mot Italien. Och de sista dagarnas tecken tyda på att kabinettet är föga hågat att nu genomdriva en oljespärr, allra helst som delade meningar synas råda om innebörden av presidenten Roosevelts senaste neutralitetsprogram på denna punkt. Sanktionspolitikens utveckling under den närmaste framtiden är sålunda höljd i dunkel.

Den evangeliska kyrkan i Tyskland. Två månader efter revolutionens genombrott, i mars 1933, yttrade den tyske rikskanslern och ledaren i sitt riksdagstal på tal om kyrkan att »kyrkans rättigheter skulle förbliva oantastade» och att dess »ställning till staten icke skulle förändras». Det lät förhoppningsfullt och tilltalande för den evangeliska kyrkans ställning i det nya riket. Efter ytterligare två månader, i maj 1933, befann sig kyrkan mitt i en mycket häftig kamp

om vem som skulle bli riksbiskop, v. Bodelschwingh eller Müller. Det verkade privat uppgörelse mellan olika kyrkliga riktningar, vars förekomst icke är något tyskt särmerke. Bara två månader igen och vi befinna oss i en upprörd och hela riket omfattande valrörelse inom kyrkan: för eller emot de »tyska kristna». Det hade pålysts nyval för alla kyrkliga korporationer inom den evangeliska kyrkan. För många utomstående såg det ut som ett ställningstagande för eller emot nationalsocialismen. Statens och partiets styrande bedömde också situationen på samma sätt och använde i en diktatoriskt styrd stat tillgängliga maktmedel för att valets resultat skulle bli gynnsamt för nationalsocialismen. Ja, Hitler själv uppfattade tydligen valens innebörd på samma sätt, ty han höll på natten före valet ett tal, i vilket han yttrade sig så sympatiskt om de »tyska kristna» att många uppfattade det som en anvisning att rösta med dem och icke med den andra listan, »evangeliet och kyrkan», bakom vilken beteckning den större delen av det egentliga kyrkofolket befann sig. »Tyska kristna» segrade med partiets och statens hjälp och därmed hade tyska kyrkostriden på allvar begynt och förutsättningarna skapats för bildandet av den s. k. bekännelsekyrkan. Müller blev riksbiskop i september 1933. 2,000 präster i riket protesterade i en rundskrivelse. Det var början till »Pfarrernotbund», till sist omfattande omkring 8,000 präster av rikets 16—17,000, och ur denna sammanslutning av protesterande präster växte till sist bekännelsekyrkans opposition fram, som nu beräknas hava 2 å 3 milj. trogna i riket. Icke så imponerande tycker man kanske, när man tänker på de 40 milj. protestanter, som finnas i riket. Dock bör det ej glömmas, att den bekännelsetrogna oppositionen befinner sig i en stat, som gärna vill vara »total» och där behandlas icke oppositionen riktigt likadant som på ett protestmöte på Folkets Hus eller i Auditorium. I över 2 år har nu kyrkostriden pågått och det har väl klarnat även för mången utomstående, att det måste vara något annat än bara renodlad oppositionslusta och »statsfientlig inställning» som ligger bakom denna sega och bittra kamp.

I själva verket rör det sig om en mycket central punkt i det nationalsocialistiska partiprogrammet. Det gäller frågan om partiets ställning till kristendomen som sådan. Partiprogrammets 24:e paragraf, som handlar om denna sak, uppenbarar tydligt den svåra ställning man känner sig uti i denna ömtåliga fråga. Å ena sidan vill man stå på »positiv kristen grund» och å andra sidan deklarerar man religionsfrihet för alla religiösa samfund, försåvitt dessa icke i sin aktivitet såra »den germanska rasens moralkänsla». En namnkunnig ledare för en s. k. »nyhednisk» rörelse har ärligt förklarat, att han icke kan bli medlem av partiet så länge denna tvetydiga paragraf finns i programmet. Vad menas med »positiv kristendom»? Vad menas med »den germanska rasens moralkänsla»? Partiideologen Alfred Rosenberg har givit klart besked i sina arbeten. En kristen kyrka kan icke godtaga denna form av »positiv kristendom» utan att skriva sin dödsdom. I varje fall torde man väl våga det

påståendet, att partiets styrande såväl i ord som handling betygat, att för dem är den »germanska rasens moralkänsla» den överordnade princip, under vilken deras och andras »positiva kristendom» får inordnas, om den skall kunna erkännas såsom legitim. Bekännelsekyrkan kämpar för en kristendom, som enligt Rosenberg och andra är »negativ», och som i varje fall är negativ i den meningen att den absolut vägrar att godkänna en kristendomsutläggning, sådan den företrädes av Rosenberg och nyhedendomen. Man förstår de bekännelseetrognas svårighet att erkänna en sådan tolkning av »positiv kristendom» när hans förkunnelse riktar huvudangreppet mot den kristna kyrkans livsprinciper, den kristna kärleken, ödmjukheten, offertanken. Att tala om synd är ju också en styggelse enligt Rosenberg, och är bara ett dekadansfenomen hos rasblandningens bastarder. Den verkligt rasrene känner ingen synd.

Men Rosenberg är ju inte partiet, invändes. Alla tänka icke som han. Nej, inställningen till den viktiga frågan om kristendomens väsen och innehåll är ej ensartad inom partiet, och detta faktum har ju skapat det tafatta försöket i § 24. Det finns grupper på något 100,000, som öppet proklamera, att de t. o. m. äro »antikristna». Ludendorffs Tannenbergs-Bund hör hit. Andra, såsom Hauers »Tyska trosrörelsen», i utlandet gemenligen kallad nyhedendomen, nöja sig med att presentera sig såsom enbart »icke-kristna». De räkna själva sina anhängare till ett par miljoner, i verkligheten torde de ha några 100,000 inskrivna medlemmar. Sedan kommer Rosenberg, Ley, Göbels och en hel rad andra partiets ledare, som icke organisera något separat samfund för vad de kalla »positiv kristendom» utan bekänna sig såsom fribytare. För alla dessa grupper gemensam är dock tron på rasidén, övertygelsen att rasen är bestämmande för religionens karaktär och utformning. Kristendomen är därvid intet undantag. Man vill ha en »germansk kristendom», fri från alla »judaiserande inslag».

De som på vår avskilda halvö profetera i dagspressen och i tidskrifter om att det nu äntligen skall bli fred i tyska kyrkostriden, ty Müller har ju gått och Kerrl har kommit och fått goda vitsord såsom en uppriktig vän av den evangeliska kyrkan, få nog vänta en tid på profetians uppfyllelse. Man behöver icke betvivla Kerrls redliga vilja att få slut på oron. Olympiaden förestår, och det är icke angenämt med för mycket buller när gäster från hela världen väntas. Man skulle emellertid misskänna allvaret och uppriktigheten i båda de stridande lägren, om man trodde att denna världsåskådningskamp kan avlysas genom statligt maktbud. Tyskarna äro med all rätt kända för sin grundlighet och icke minst när det gäller trosfrågor. Det var ingen tillfällighet att reformationen började i Tyskland.

Det av Kerrl insatta rikskyrkoutsiktet, som av staten fått i uppdrag att förvalta den evangeliska kyrkans angelägenheter, har av Kerrl utbett sig en försäkran om att staten medgiver, att en evangelisk kyrka kan uppbyggas »endast på den Heliga Skrifts grund

och på bekännelsen». Svaret har hittills varit mindre tillfredsställande. Ledaren för denna av staten insatta interimregering för kyrkan, den gamle Zöllner, står kvar i förhoppning att få de garantier av staten som han behöver för sitt sista förtvivlade försök att överbygga motsättningarna och få till stånd en verklig evangelisk rikskyrka, med plats för både bekännelsetrogna, tyska kristna och de många miljoner, som hittills stått såsom åskådare i kampen. Bekännelsekyrkans ledning har, ehuru icke enhälligt, meddelat sina medlemmar, att den ej kan erkänna rikskyrkoutskottet såsom något kyrkans organ. Det talas om att en rikssynod för bekännelsekyrkan skulle inkallas. Men Kerrl har redan uttryckligen förbjudit dylika synoder. I december hotades med högförräderiprocesser mot ett par präster, som då ledde en förbjuden synod. Den ene, kyrkoherde Jacobi i Berlin, har blivit avsatt. Vad skall man göra med dem, som till äventyrs trotsa förbudet och på nytt inkalla en synod?

För bekännelsekyrkan ter sig väl problemet sålunda: Skall Kristus alltfört vara kyrkans Herre och bestämma innehållet i evangeliet och högsta instans för bestämmandet av vad som är »positiv kristendom» eller skall en ny slags »positiv kristendom» under skydd av stat och parti genom maktbud införas? Om rikskyrkominister Kerrl mot all förmodan lyckas finna ett modus vivendi i kyrkostridens nuvarande status, skall kyrkan stillatigande kunna åse, huru barn och ungdom i skolor, arbetsläger och ungdomsorganisationer tvångsmatas med en ny världsåskådning, som gör anspråk på att ha övervunnit kyrkans »negativa kristendom»? När denna världsåskådning, företrädd av Rosenberg och understödd av stat och parti, dessutom förklarar sig principiellt intolerant mot andra världsåskådningar, blir kamp och strid på liv och död självklar och fred... ett fantom!

En märklig omvändelse. För någon tid sedan utkom ett arbete av Axel Strindberg med titeln »Arbetare och radikaler i 1700-talets Sverige», en studie i den tidiga svenska radikalismen, utgående från en analys av Per Enboms skådespel »Fabriksflickan» (Tidens förlag). Författaren, en yngre nybörjare på det litteraturhistoriska forskningsområdet, har tagit till sin uppgift att under tillämpande av den marxistiska historieuppfattningens grundsatser påvisa, att i Sveriges senare 1700-talslitteratur existerar ett antal verk, vilka i viktiga hänseenden företräda klasskampssynpunkterna och därigenom återspegla den fortgående sociala förskjutningen inom särskilt huvudstadens befolkning. Enboms drama Fabriksflickan behandlar i tidens sentimentala stil en obeskrivligt hårdhärtad och skurkaktig fabrikörs förhållande till en av olyckan förföljd ung flicka vid namn Clara, som dock slutligen efter många öden upptäckes vara dotter till en kapten Liljedal, varefter hon förenas med sin utvalde, vilken i själva verket är son till den gemene fabrikören. Denne ångrar sina onda gärningar, och slutet företer således en bild av sent omsider återställd harmoni på alla sidor. Stycket, som aldrig blev uppfört (Enboms författarskap är för övrigt ej be-

visat utan återgår blott på en osäker uppgift hos Klemming) är ur litterär synpunkt mycket svagt och överfyllt av litterära klichéer. Strindberg erkänner också helt öppenhjärtigt att »det är en stundom mindre god sakförare proletariatet fått i den överspände poeten». Vad som emellertid kommit Strindberg att fästa sig vid arbetet är att han betraktar det som ett låt vara omedvetet inlägg i klasskampen. Det är för honom ett dokument i proletariatets strid mot den ekonomiskt övermäktiga bourgeoisie, ehuru han medger att »bakom dramat ligger tidens borgerliga sentimentalitet»; en väsentlig förbättring av förhållandena på arbetsmarknaden väntar författaren sålunda ej av arbetarna själva utan av regentens nåd och rättvisa.

Enboms drama ger emellertid ej mera än upptakten till Strindbergs arbete. Dess väsentliga innehåll är en social- och kulturhistorisk undersökning av den verklighetsbakgrund, mot vilken den enbomska skildringen avtecknar sig. Författaren har här utnyttjat det befintliga materialet till en i många hänseenden intressant bild av de svenska städernas arbetarförhållanden, gesäll- och lärlingsorganisationerna, lönefrågorna, prisbildningen m. m. Intet i denna undersökning företer emellertid i metodiskt hänseende några väsentligare avvikelser från tidigare hos oss framlagda studier av liknande art, bortsett allenast från att en del uttryck och vändningar övertagits från den traditionella marxistiska terminologien. Något annat är ju icke heller att vänta, då som bekant den svenska litteraturhistoriska forskningen av gammalt varit inställd på att uppvisa sammanhanget mellan litteraturen i dess olika former och de allmänt rådande kulturförhållandena. Redan Klemming och Eichhorn gjorde därvid början; i fortsättningen är det ju tillräckligt att erinra om namnet Henrik Schück.

Strindbergs arbete skulle väl därför trots dess avgjorda förtjänster knappast ha framkallat någon mera vittgående uppmärksamhet än den som plägar komma fackliga specialundersökningar till del om det ej hälsats med den mest överströmmande entusiasm från ett tämligen oväntat håll, nämligen från professor Fredrik Böök. I en artikel, publicerad i Svenska Dagbladet den 8 november, hyllar han i hänfönda ordalag Strindberg som en banbrytare i avseende på den historiska metoden och betecknar hans bok som ett varsel om en helt ny epok i vår litteraturforskning. Det är framför allt författarens sociologiska inställning och närmare bestämt hans anknytning till det marxistiska betraktelsesättet som han finner löftesrikt och hoppgivande. I samband härmed avger professor Böök en personlig deklARATION om sin nuvarande historisk-filosofiska uppfattning, som väl får anses ganska märkvärdig. »Varje förändring i andens värld», skriver han, »är oupplösligt förknippad med produktionsförhållandena och omvänt måste komma till uttryck i produktionsförhållandena. Allt annat är rotlöst och vissnar bort; själva de eviga idéerna måste suga sin näring ur den materiella samhällsmyllan.» Och om man måhända här skulle finna en viss svårighet att till varandra anpassa tvenne så heterogena storhetsgrupper som de eviga idéerna,

vilka väl höra hemma suarare i platonismen än hos Marx, och de materiella produktionsförhållandena, så får man klart besked i en annan skarpt polemiskt utformad sats: »Man måste vara bra blind, om man inte vill medge, att den sociologiska litteraturhistorien — hellre borde man kanske säga den marx-hegelska — får ett helt annat grepp på de stora filosofisk-poetiska ideologiernas verkliga innehåll än vad den ensidiga lärdomshistorien och den estetiska form- och motivhistorien någonsin kunnat skänka. Den andliga utvecklingen är här förd tillbaka på sina djupaste källsprång: de villkor, under vilka det mänskliga arbetet skall utföras.» Som belägg för denna sin nya syn på de litterära problemen förkunnar professor Böök sin fulla och oreserverade anslutning till den uppfattning av den götiska diktningen (Geijers Idunadikter och Tegnér's Frithiof) som Strindberg framlagt, d. v. s. att denna diktning är »klasspräglad husbondepoesi och ingenting annat». »Detta är lika ypperligt tänkt som skrivet», förklarar Böök, »och man gläder sig åt stälklang, om man eljest har sinne för fördomsfritt sanningsökande.» I fortsättningen ger han helt konsekvent uttryck åt sin förhoppning att dessa av Strindberg skisserade tankegångar måtte bli utförda på allvar. Härav väntar han sig stora och omvälvande resultat: »Det är något helt annat än det kuriositetskabinett, som historien under en bysantinsk period sjunkit ner till att bli. Det är en insats i spelet, ty det gäller att förstå för att kunna handla och verka; det är inte längre en barnlek om pepparnötter.»

Att till fullo tolka tendensen i dessa professor Bööks yttranden är icke så alldeles lätt, ty ordalagen äro liksom Pythias ibland något dunkla och till sina konsekvenser knappast överskådliga. Så mycket förstår man emellertid att professor Böök under beteckningen »en barnlek om pepparnötter» efter allt att döma innesluter även sitt eget icke marxistiskt inriktade litteraturhistoriska författarskap. Till yttermera visso betecknar han med obönhörlig stränghet sitt tidigare sätt att betrakta de historiska problemen som »ofruktbart och bornerat». Man måste fråga sig hur det är möjligt att denna våldsamma reaktion kunnat framkallas av en i tryck framlagd licentiatavhandling om ett bortglömt drama av en obskyr poet, vars samhällsbild ej med bästa vilja i världen kan tillerkännas någon högre grad av auktoritet. Både Per Enbom och hans sentida äreräddare Axel Strindberg torde inför den böökska artikeln ha kunnat utbrista som konung Fredrik I: Potz tausend, haben wir das alles gethan! Emellertid har man all anledning att med största intresse avvakta eventuellt kommande uttryck för professor Bööks nyvunna övertygelse. I den socialdemokratiska pressen har man ej tövat uttrycka sitt dock en aning förbryllade bifall inför hans marxistiska nyorientering: »det är lika oväntat som glädjande att se sanningen på marsch även i Svenska Dagbladet. All heder sålunda åt professor Böök!» (fil. kand. Nils Beyer i Socialdemokraten).

Vilken inre åsiktsförskjutning som djupast ligger bakom professor Bööks radikala omsvängning mot den historiska materialismen är

svårt att säga. Måhända har den varit länge förberedd. Man kunde känna sig frestad att antaga något dylikt, när man erinrar sig, med vilken kylig och skeptisk överlägsenhet han för ett år sedan behandlade Johan Nordströms stora verk om den götiska tankens roll i Sveriges 1600-talshistoria. Det var i detta sammanhang, som han tillät sig den diskutabla kvickheten att översätta de på Gustaf II Adolfs gravkor inristade orden *Succos exaltavit* med »Han gjorde svenskarna exalterade». Så mycket synes i varje fall tydligt att han, när den här omhandlade artikeln nedskrevs, alldeles glömt bort ett par rader av Conrad Ferdinand Meyer, en diktare, som han eljest högt beundrade under den tid, då han lekte med pepparnötter:

Hörst, Nikodeme, du den Schöpfer Geist,
der mächtig weht und seine Welt erneut?

Nyckel- Gustaf Hellström hör till de prosaförfattare, som börja få **romanen.** ett fast rotat anseende i vårt land. I detta nu står han icke blott enligt litteraturkritikers och recensenters mening som en av de allra främsta, utan han hör också till dem, som kunna påräkna en fast och pålitligt beundrande publik bland s. k. vanliga människor. Hans böcker äro i främsta rummet rent skönlitterära verk, men hans författarskap väcker alltid intresse, ty han kan konsten att ställa problem, ofta nya och alltid aktuella.

Inte minst ur den synpunkten blir man emellertid en aning förbryllad av hans senaste roman, eller berättelse, som han kallar den. »*Storm över Tjurö*» är otvivelaktigt talangfullt gjord. Som underhållningslektyr kan den tävla med vilken »thriller» som helst, och den innehåller en mängd skarpsynta reflexioner och iakttagelser. Att den dessutom har ett ej ringa litterärt värde, behöver väl knappast ens påpekas, ehuru måhända vissa tecken tyda på att den icke betecknar någon toppunkt i Hellströms produktion. Men däremot ställer man sig av vissa skäl ganska tveksam, huruvida det verkligen är riktigt att i första hand anlägga skönlitterära synpunkter på en berättelse av denna typ. Det heter i förordet, att författaren icke sökt göra någon skärgårdsskildring, att handlingen »är... av den art, att den, under skiftande former, har utspelats och helt säkert också kommer att utspelas i skärgård och på fastland, på alla längd- och breddgrader, i alla miljöer och samhällsklasser, i småsamhällen såväl som i storstater, närhelst mänskliga lidelser tillåtas eller uppmuntras att växa och utbreda sig, ohämmade av tillbakahållande krafter». Man är knappast böjd att jäva det sista påståendet. Men å andra sidan finns där mycket som i så fall hade kunnat vara borta, eller rättare sagt, som borde ha varit borta. Om Hellströms mening verkligen icke varit att göra en skärgårdsskildring, är det obegripligt, varför en författare med hans förmåga av skapande fantasi denna gång sett sig nödsakad att så gott som undantagslöst teckna efter levande modell. Han har levererat en rad lätt genomskådade porträtt av personer, som ännu leva och verka; så gott som hela

intrigen, även i detaljer, är hämtad från faktiska förhållanden och tilldragelser, som på den ifrågavarande platsen äro allmänt kända. Att de sedda genom författarens glasögon antagit en särskild färg, faller emellertid av sig självt.

Det är icke svårt att räkna ut, var »Tjurö» är beläget — boken kunde för den delen lika gärna ha varit försedd med kartbilaga. Varje plats och holme är noggrant angiven, och det skall gärna medgivnas, att naturskildringarna höra till det som man helst stannar inför. Sambandet mellan Ortsbestämningen och bokens tankegång är svårare att begripa. Inte heller författaren vill ju göra gällande att de refererade händelserna äro särskilt typiska för skärgården eller för denna ö och dess innevånare. Varför då denna småaktiga identifiering av allt och alla? Ett exempel må vara tillräckligt. I berättelsen förekommer en ung präst, som av allt att döma i viss mån är författarens alter ego och får stå för hans ofta mycket skarpa omdömen om personer och förhållanden. Om denne meddelas bl. a., att han »hade en bror som var ingenting mindre än chef för själva kriminalpolisen i Stockholm». På en av de präster, som de senaste åren tjänstgjort på »Tjurö», passar den beskrivningen in. Trevligt för honom att på detta sätt få skylta inför sina förra församlingsbor!

Ingen som läser denna bok kan tvivla om att det ligger en ärlig indignation och ett moraliskt patos därbakom. Men man frågar sig om det verkligen är tillständigt att välja romanen som formellt uttrycksmedel, om avsikten i främsta rummet är att brännmärka vissa faktiska förhållanden. Vad som sägs är till stor del av den art, att man utan överdrift kan påstå att det skulle ha fällts av vilken tryckfrihetsjury som helst, om bara de rätta namnen hade varit utsatta. Hade det inte under sådana förhållanden också varit renhårigare av författaren — därest han nu verkligen ansåg sig moraliskt förpliktad att göra avslöjanden — att gå till öppen attack? Förbindelser med pressen saknar han ju inte.

På sätt och vis hade det varit något mera försonande över det hela, om icke angreppet nästan uteslutande riktats mot människor, som socialt och intellektuellt stå i en annan grupp än författaren och därför ha mycket svårt att försvara sig med litterära medel. Det är inom parentes sagt ganska överraskande att en man med hans starka sociala ansvarskänsla icke gått hårdare fram mot exempelvis somargästerna. Men ehuru bilden denna gång fått en ovanligt fotografisk prägel, kan man kanske icke komma ifrån, att det skulle vara orättvist att låta Hellström ensam bära ansvaret. Han har i fråga om nyckelromaner endast följt höga föredömen.

Och här, i denna allmänna tendens, ligger också det som främst motiverar en reaktion. På den ö, där Hemsöborna på sin tid lokaliserades, lever minnet av den schavotteringen ännu friskt kvar. Det har skapat en bitterhet och ovilja, som ej minst ur social synpunkt har sina sidor. Andra författare ha för vana att begagna sina avdankade vänner som löjlige eller illasinnade typer i litterära alster.

I vissa avseenden är det illa nog, när litterära personligheter sådana som Agnes von Krusenstierna låta sin pessimism och sin olust gå ut över de närmaste. Strängt taget är det ju sällan mostrarnas eller fädernas fel, om deras anförvanter vilja ägna muserna sin tjänst. Varför skola just dessa människor presenteras för offentligheten, någon gång även få gå till eftervärlden, i vrångbilder, uppvuxna ur hat och instängd bitterhet? Kanske har det alltid gått till så. Ett och annat tyder dock på att utvecklingen i denna riktning de sista åren fortgått med större hastighet än vanligt. Om fantasin inte räcker till för den årliga julboken, ja, då tar man några verkliga människor och karikerar dem under en lätt slöja av formell anonymitet.

Men det bör inte fortsätta i längden. Diktens frihet är helig. Men den får icke giva ens litteraturens mästare en förevändning att för-gripa sig på privatlivets helgd, som den allmänna lagen velat skydda. Man kan begära att de ledande männen här skola ge ett gott exempel, och detta så mycket mera som rättssamhällets lagstiftning på detta område står tämligen maktlös. Vad som den ena dagen sker i den allmänna moralens ofta missbrukade namn eller för att ge uttryck åt en välmotiverad indignation, kan den andra dagen tagas till in-täkt för sådant som *bara* är skandalskriveri.

Mammututred- Om man hänsköte till en och samma kommitté att ut-
ningen. reda dövstumsundervisningen och kringföringshan-
deln skulle nog alla finna sammansättningen bisarr. När man läser
den nyss avlämnade »mammututredningens» betänkande, möter man
där bl. a. frågorna om halten hos de elektriska distributionsför-
eningarnas kristidsinstallationer och åtgärder för arbetsfred. Natur-
ligtvis kunna utredningsmännen själva ej ha undgått att finna
blandningen besynnerlig. De ha nödtorftigt sökt kitta ihop alla de
skiftande delarna genom att till titel välja »Betänkande angående
folkförsörjning och arbetsfred». En fintlig titel kan dock ej rubba
det sakförhållandet, att denna kommittéutrednings innehåll i brokig-
het torde både vara och förbli oöverträffat. En ödets nyck är, att hr
Nothin, vilken tidigare som en Celestin lett organisationsnämnden
för att bortoperera utväxter och anomalier i statsförvaltningen, mot-
tagit uppdraget att som en Floridor leda denna monstruösa ut-
redning.

Den Hanssonska regeringen är ej den första att använda kommitté-
väsendet som ett slags åskledare. Men inga regeringar ha så oblygt
»vigilerat» med kommittétillsättningar som de socialdemokratiska.
Nära parodien står 1920 års socialiseringsnämnd, som verkade i
12 år och ännu icke avlämnat slutbetänkande, en i och för sig
högst rimlig fordran på valuta för den miljon, som skattebetalarna
erlagt i förskott för lektyren. Den 1920 likaledes så brådslande ut-
redningen om industriell demokrati utmynnade visserligen i ett be-
tänkande, men ej ens de socialdemokratiska regeringarna 1924—1926
och 1932—1936 ha gittat göra ett försök att realisera tanken. Efter-

som ingen begråter de negativa resultaten, skulle man cyniskt kunna beteckna utredningskostnaderna i dessa båda fall som väl använda statliga uppfostringsbidrag åt en utsvävande partiriktning. Man måste dock i dessa fall principiellt brännmärka, att ett minoritetsparti i regeringsställning slår under sig den statliga utredningsapparaten för omogna privatsyften.

I fallet »mammututredningen» förhåller det sig visserligen annorlunda, enär många av de »utredda» frågorna stå främst på dagordningen hos alla partier. Men själva det ohanterliga utredningsförfarandet har aldrig accepterats av det borgerliga riksdagsflertalet, ehuru regeringen bekymmerslöst satt sig över varje tillrättavisande riksdagsskrivelse. Frågor utan inre sammanhang ha hoprörts; en snabbinventering måste alltid brista i grundlighet och de nya utredningsdirektiven kunna därför bli skeva och direkt skadliga; de tänkta många nya kommittéerna ha sannolikt ej fått värst mycket förarbete undångjort utan torde få börja från början; dessutom saknas garantier att regeringen, vare sig den nuvarande eller någon efterträdande, verkligen respekterar anvisningarna. Det är svårt att föreställa sig, att regeringens medlemmar själva verkligen kunnat finna pytt-i-panna-receptet rationellt. Särskilt statsministern kan icke undgå skenet att ha velat medelst systemet vinna uppskov med vissa frågor, i några fall därför att han eljest fruktade en för socialdemokraterna oförmånlig borgerlig lösning, i andra fall därför att det valtaktiskt syntes honom bättre att kunna hänvisa till pågående kommittéarbeten än att behöva möta riksdagsmajoriteten och folkopinionen med färdiga förslag. En socialdemokratisk regering, som ej sätter reformfarten på högsta växeln, är ingen klandervärd företeelse, men en regering, som manipulerar med utredningsapparaten i mot riksdagsmajoriteten illojalt syfte eller för att under valår dölja sitt verkliga ansikte, saknar rätt att bli indignerad, om den klandras härför. Dessa flagranta missbruk av utredningssystemet ha endast kunnat iscensättas i medvetandet om den borgerliga majoritetens försagdhet. Få de socialdemokratiska ministärerna hållas, blir kommittéfloran så riklig, att doktorsavhandlingar om utredningsväsendet böra behandla betydligt kortare perioder är den trehundraåriga, som hittills förekommit.

Möjligen hade man väntat, att »ståthållarplanen» skulle bli ett tändande socialistiskt evangelium, brukbart som bekännelseskraft och citatkälla under höstens valrörelse, ja, kanske några år framåt. Betänkandet ger knappast bekräftelse åt ett dylikt antagande. Fördenskull hade erfordrats, att det varit djärvare i ansatsen och mindre sobert till formen. Det hedrar utredningsmännen, enkannerligen hr Nothin, att de mestadels hållit sig på jorden och ej förletts att vilja leverera simpelt agitationsmaterial. Deras värderingar av olika uppslag eller deras anvisningar i omstridda frågor äro sakligt utformade och förtjäna i en detaljdebatt en saklig prövning. Men även denna måttfulla saklighet kan regeringen med sin taktiskt förslagne ledare vända till sin fördel. Vis av de nedslående erfarenheterna

från 1928 års val med dess radikala paroller eller av huvudstads-
väljarnas reaktion 1935 mot Höglundssocialismens hänsynslöshet kan
statsministern planmässigt välja en moderatare kurs, tagande risken
av något manfall till Kilbommarna för att i stället vinna de odecide-
rade på borgerlighetens vänstra ytterkant och därmed en röd ma-
joritet. I en sådan taktik för höstmanövern kan det Nothinska be-
tänkandet till stora delar lämpa sig som fälttågsplan. När t. ex. den
Schlyterska fosterfördrivningen, som märkvärdigt nog ej samtidigt
lades under hr Nothins besiktning, icke framlägges för årets riksdag,
ligger det alltför nära till hands att antaga, att statsministern givit
order om att i år lämpligen lägga vissa obehagliga frågor på is. Och
den nakna sanningen är, att en moderat socialistregering bildar
ett farligare hot mot den borgerliga staten än en radikal. Kommer
socialismen droppvis, reagerar ej svenska folket mycket däremot,
men tvingas det intaga den flaskvis, skulle det snart grina surt.

Att i dessa randanmärkingar ingå på olika förslag i betänkandet
är ogörligt. Utredningens gigantiska räckvidd befriar därifrån. De
flesta frågor förtjäna ett kapitel för sig; de flesta tillhöra också de
ämnen, som under de närmaste åren skola befinna sig i den politiska
debattens brännpunkt, icke så mycket på grund av betänkandet som
oberoende av detta. Främst bland dessa kunna nämnas näringslivets
och i synnerhet handelsidkarnas organisationsföreteelser, vidare de
fackliga sammanslutningarnas makt, utrikeshandels ordnande, be-
handlingen av utrationaliserade arbetare, upprättande av en fond för
krisutjämning, statens förhållande till det privata bankväsendet samt
arbetsfredssträvandena. Även om samhällets förmåga av vis och
rättvis reglering av allsköns företeelser är utredningens grundtema,
vilket måste uppkalla mycket motstånd från borgerligt håll, för-
tjänar likväl syftemålet i åtskilliga förslag beaktande, i fråga om
arbetsfreden stort beaktande; det är dock omöjligt att begripa, att
den föreslagna lagstiftningen rörande arbetsfreden har på något sätt
ett direkt samband med utkasten rörande rena försörjningsåtgärder
eller vunnit annat på sammankopplingen än att onödigt förhalas. I
vissa delar registreras med nöje den ökade realism i betraktelsesättet,
som redan denna hastiga utredning skänkt utredningsmännen. Man
behöver ej ta fram förstoringsglas för att upptäcka skillnaden mel-
lan den socialdemokratiska regeringens arbetsbefrämjande arbetslös-
hetspolitik långt in under högkonjunkturen och den Nothinska kom-
mitténs försök att draga en bestämd gräns mellan de statliga in-
satserna under hög- och lågkonjunkturer. Man konstaterar lika-
ledes, att icke blott hr Nothin utan även hr Severin övergivit den
gamla socialdemokratiska älsklingstanken om en statlig affärsbank;
visserligen önska de genom bankinspektionen få en vidgad statlig
kontroll över kreditgivningen, men de många rättfärdigandena av
de enskilda storbankerna ha vid genomläsningen nyhetens tjusning.
Av varningarna mot en alltför frikostig långivning åt jordbruket
som äventyrlig för dettas sunda utveckling borde regeringen fortast
ta del, då den tydligen ej tvekar att upphöja det sedan tidigare vi-

lande kommittéförslaget om jordbrukets kreditväsende till kunglig proposition. Om de bästa uppslagen angående säkrare »folkförsörjning» gäller, att de ej äro nya utan blott legat ett år vid slottsbacken som i ett slags ny kanslihusfarstu.

Det sakliga värdet av utredningens anvisningar kan — detta sagt till sist — först på ett senare stadium av den fortsatta utredningsprocedurans gång fullständigt bedömas. Om mammutsystemet från teknisk utredningssynpunkt kan däremot redan nu sägas, att det ej frambragt något, som ej utan dubbelkommittéarbete skyndsammare kunnat vinnas och att det därför fortast bör överföras till vår förvaltnings fossila samlingar.

Pinneberg vid I Waldemar Hammenhögs bok Lindbergs förekomskiljevägen. mer ett utomordentligt verkningfullt avsnitt, vari skildras hur en liten kuschad tjänsteman återvinner självförtroendet, sedan han blivit organiserad och med mycken kraft och myndighet i ord och åthävor »gör upp» med chefen. I all sin överdrift är denna scen onekligen belysande för ett stämningsläge inom tjänstemannavärlden, som är mera utbrett än vad kanske mången tror. Till uppkomsten av detta stämningsläge har främst bidragit den från privatanställdas synpunkt ogynnsamma förskjutningen särskilt under den senaste depressionsperioden i den allmänna inkomstfördelningen. Medan industriarbetarnas lönekurva enligt lönestatistisk årsbok för 1934 visar en allenast obetydlig och f. ö. redan övervunnen nedåtbuktning under åren 1930.34, ha stora grupper av de anställda under samma tidrymd fått vidkännas kraftiga och delvis ännu bestående löneminskningar. Speciellt butikspersonalen men även kontoristerna ha drabbats hårt av dessa inkomstreduktioner. För manliga butiksbiträden ligger den genomsnittliga årslönen numera icke oväsentligt under årslönen för manliga industriarbetare (2,435 resp. 2,715 kronor). Samtidigt som de anställdas ekonomiska position sålunda åtminstone relativt försämrats, ha de anställda mer och mer börjat komma till insikt om betydelsen av att en starkt och snabbt växande yrkeskår utbildar sina egna intresseorganisationer. Tjänstemannagruppernas självmedvetande har med andra ord blivit väckt och vi stå därmed inför en utvecklingsfas, under vilken genomgripande förändringar kunna inträffa i den politiska och sociala maktgrupperingen i vårt land.

Man kan hysa olika meningar om det moderna organisationsväsendets värde för samhället och för de enskilda. Men med den omfattning och styrka, som detta organisationsväsende numera fått, måste det betecknas som önskvärt, att *alla* mera betydelsefulla yrkesgrupper uppträda på organiserad front. Den grupp, som underlåter att göra det, riskerar att skjutas åt sidan av andra grupper, som bättre stå på sin rätt. Sådan är den moderna djungelns lag. Och den gäller även för de privatanställdas vidkommande. Intet tvivel råder heller om att den organiserade tjänstemannarörelsen är på marsch och

säkerligen gör man i alla läger klokt uti att redan nu inrätta sig därefter. Frågan är endast, vilken *inriktning* tjänstemannarörelsen skall få. Svaret på den frågan beror både på de politiska partiernas hållning och på arbetsgivarnas och arbetarnas uppträdande.

På ena sidan vinka L. O. och fackföreningarna med makten och härligheten åt de anställda, men en makt och härlighet, som får köpas till priset av nivellerade arbetsvillkor och i förekommande fall politisk tvångsanslutning till regeringspartiet. Ännu ha väl icke de socialistiska fackföreningarna trots immatrikuleringen av kontorspersonalen vid Oscaria vunnit något större insteg bland de privatanställda. Sammanlagt torde f. n. icke mer än något hundratal till industrin knutna »kontorsarbetare» vara inregistrerade i landsorganisationen; handelsarbetareförbundet har — utom bland lagerarbetarna — sina ojämförligt största försänkningar inom personalen vid de kooperativa företagen. Hos kontorister och affärsbiträden inom den enskilda handeln däremot har denna klart socialdemokratiskt färgade organisation, som kan ståta med statsministern i sin medlemsrulla, i stort sett blivit avvisad, alla energiska inviter till trots. Men med ledning av de sista valresultaten vore det oriktigt att blunda för att man under senare tid på många håll inom de anställdas led blivit mera benägen än förr att orientera sig åt socialdemokratin. Och med den politiska inställningen kan lätt nog följa en mera välvillig inställning till de med socialdemokratin befryndade fackföreningarna.

Å andra sidan står i detta nu den opolitiska tjänstemannarörelsen, företrädd av Daco och utanför detta centralförbund stående samman slutningar, såsom kontoristförbundet, brukstjänstemannaföreningen m. fl., på ett helt annat sätt än tidigare rustad för att fullfölja organisationsarbetet bland de anställda. Utan tvivel är även samhället mest betjänt med att dessa organisationer, som vilja undvika tillgripandet av öppna fackliga stridsmedel, få omhändertaga de anställdas intressen. Just genom sin önskan att på fredlig väg vinna sina syftemål ligga emellertid tjänstemännens egna organisationer i viss mån efter i konkurrensen med de socialistiska fackföreningarna. Desto större vikt ligger det därför på att förenings- och förhandlingsrätten snarast möjligt lagfästes och att möjligheter öppnas för arbetsgivarna och de anställda att med hjälp av opartiska instanser få sådana, förvisso sällsynt förekommande intressekonflikter bilagda, vilka icke kunna slitas den vanliga förhandlingsvägen. Det nyss framlagda kommittéförslaget om rättslig reglering av den allmänna förenings- och förhandlingsrätten och till särskild, på parternas fredsförpliktelser grundad förhandlingsordning under statlig ledning utgör sålunda ett steg i rätt riktning, även om ett och annat avsnitt i förslaget, som präglats av den rekordmässiga hastighet, med vilken kommittén på slutet fick arbeta, nog tarvar en viss översyn.

Även om de anställdas organisationssträvanden relativt snabbt krönas med framgång, bör man emellertid icke förledas att tro, att de därmed ha fått samma möjligheter som de organiserade arbetarna

att driva igenom sina önskemål. De anställda komma alltid att vara såväl arbetarna numerärt underlägsna som bundna av större hänsyn än dessa gentemot de företag, vari de arbeta. Det är därför sakligt befogat att genom social skyddslagstiftning söka tillmötesgå de anställdas berättigade krav på ökad trygghet i själva anställningsförhållandet särskilt i vad det angår rätt till viss uppsägningstid, sjuklön och semester. En sådan skyddslagstiftning kan tänkas genomförd antingen i samband med en generell reglering av det enskilda arbetsavtalet eller genom specialförfattningar. Vilken väg man bör gå, blir i sista hand en teknisk fråga. Kommittén för de privatanställda har i det i fjol våras avgivna betänkandet föredragit förstnämnda utväg. Även om flertalet hörda myndigheter anfört tvivelsutan vägande skäl för det senare alternativet, alltså speciallagstiftning för de anställda, och även om överhuvud de inkomna yttrandena giva anledning till omarbetning av vissa bestämmelser i lagförslaget — särskilt då de stadganden, som reglera förhållandet mellan kollektivavtal och individuella avtal — så vore det likväl att beklaga, om frågan med hänsyn härtill hänskötes till nya, tidsödande och med rådande politiska regim alltid ovisa utredningar. En lösning på kommittéförslagets grund borde icke vara helt omöjlig att åvägabringa. Och vilken väg man än väljer, kan man icke undgå en kategoriklyvning av det ena eller andra slaget. De minimiförmåner, vilkas lagliga fastställelse det här rör sig om, kunna enligt sakens natur icke fullt lika utskiftas åt alla håll. Ej ens enligt den socialdemokratiska kommittéledamoten hr Sigfrid Hanssons linje var detta möjligt. Hr Hansson ville överlåta åt domstolarna att utmäta åt olika tjänstemän blott i princip lagfästade förmåner, men praxis är nu en gång olika inom olika yrkesområden, och den enda, förvisso viktiga skillnaden mellan reservantens förslag och majoritetens blir därför, att det förstnämnda komme att leda till en långt större osäkerhet i den praktiska tillämpningen än det sistnämnda.

Genom omständigheternas makt hava de privatanställda kommit att intaga en politisk nyckelposition i vårt land. Deras röster kunna i många fall vid de politiska avgörandena bliva tungan på vågen. Med säkerhet kommer det också att stå en het strid om dessa röster. Från konservativ synpunkt är endast att hoppas, att som ett resultat av denna strid skall för de svenska »pinnebergarna» framgå de bättre och tryggare arbetsförhållanden, som motsvara ett allmänt samhällsintresse.

Spelöppningen på Helgeandsholmen. Att det vid uppgörandet av riksstatförslaget för 1936 års riksdag fanns pengar i kassan, visste svenska folket långt i förväg genom ämbetsverkens då och då avgivna rapporter. Att det fanns mycket pengar i kassan kunde regeringen meddela i sitt budgetförslag, som efter åtskilliga mörka år därför formade sig till ett glädjebudskap. Hela det återstående beloppet av oräntabla kristidslån kan enligt förslaget avbetalas med

kassafondens hjälp, vissa höjningar av försvarskostnaderna äro inkalkylerade liksom en del andra betydande anslagsstegringar, och ändock blev det 20 milj. kr. över för skattesänkningar. I ett avundsvärdare läge torde en finansminister icke på många år ha befunnit sig. Det fria näringsliv, som regeringen delvis anstränger sig att strypa, har icke utan storsinnet svarat med att bära fram skänker åt regeringen i form av ökad skattekraft och en för arbetslöshets-siffrorna synnerligen gynnsamt verkande ökad produktivitet. Den snabba saneringen efter kristidspolitikens nyinförda äventyrliga budgetprinciper hade säkerligen socialdemokraterna aldrig drömt om; guldregnet över regeringen kan nästan förliknas vid en lotterivinst för en person, som länge suttit mycket trångt och en tid ängslats för redovisningen till kreditorerna.

Den nuvarande regeringen har därmed skapat åt sig ett utgångsläge vid valet, som ej kunnat bli gynnsammare. Excellensen Hansson har varit en djärv seglare; lyckan står den djärvom bi, och han har ännu så länge haft Cæsars lycka med ombord. Tvivelsutan äro dock de goda konjunkturerna mera en mätare av sundheten och livskraften hos våra näringar än av regeringens finansiella klokhet och förutseende. Den socialdemokratiska regeringen står faktiskt inför risken att av händelsernas tursamma utveckling bli utsatt för en oförtjänt värdestegring, ett begrepp som man åtminstone tidigare inem partiet avskytt. Å andra sidan skall regeringens skickliga grepp på finansläget alls icke förnekas. Finansminister Wigforss är icke blott en virtuos utan också en praktikus; hans intellekt har utpräglad böjelse för teorier och konstruktioner, men samtidigt är han också en i många hänseenden måttfull och realistisk departementschef, som i ovanlig grad kan tala med riksdagsbönder på bönders vis och med lärda män på latin. Man har alltför länge i den borgerliga pressen för allmänheten riktat strålkastaren på hr Wigforss' »fantastik» och dolt hans praktiska handlag, som dock förklarar hans ovanliga förmåga att göra intryck på och inge förtroende hos den nyktert lagda svenska riksdagen.

Naturligtvis kommer det att uppstå mycken strid om åtskilliga väsentliga punkter i finansplanen. Skattesänkningens storlek och den lämpligaste formen för dennas uttagande blir ett av stridsämnen, helst som regeringen här vägrat att infria gamla löften om snaraste slopande av de hårdast drabbande krisbetonade kapitalskatterna. Ett annat tvistefråga blir disponerandet av de i kassafonden magasinerade jättesummorna. Penningrikedomen kommer tydligen att i högsta grad stimulera till en högkonjunktur i motioner om nya eller ökade anslag, vilka ett valår säkerligen ej alltid stå att hejda vid vöteringarna. Det är icke osannolikt, att budgeten i av riksdagen rättad form företer en mindre ljus bild än i regeringens januariskiss.

För en överdriven finansiell optimism har regeringen eljest själv varnat i finansplanen. För första gången förekommer — i enlighet med långa uttalade önskuningar — ett försök ej blott att uppgöra en stat för nästa budgetår utan även att uppdraga konturerna till de

därefter följande två budgetårens sannolika utgestaltning. I ljuset av dessa framåtspejande beräkningar ter sig årets budgetförslag som en glänsande fasad, bakom vilken döljer sig någonting betydligt mindre solitt. Riksbudgeten utsättes under de tre närmaste åren för de största påfrestningar i form av utomordentliga anslagsstegringar, vilka bli en följd av tidigare fattade eller nu planerade beslut. Läget är sålunda långt mindre gynnsamt än det i år tillfälligtvis framstår; man behöver blott göra tankeexperimentet att en ny ekonomisk kris skulle inträffa, minskande skatteunderlaget och än mer ökande utgifterna, för att få en föreställning om det verkliga läget. Regeringen har trots detta introducerat nya budgetmetoder, som knappast kunna kallas försvarliga; dels viftar den med anslag (t. ex. till stora lönegrupper) i ett kommande års budget, varigenom den ger sig sken av att vilja saken utan att behöva plumpa ner i valårets skattelättnadsbudget, och dels eftersträvar man (t. ex. i fråga om befolkningspolitiken) principbeslut i år men tillämpning först ett senare år, vilket efterkravssystem ej heller behöver avsätta spår i föreliggande budgetförslag. Vårt lands statsfinansiella styrka — särskilt framträdande just nu i jämförelse med andra länders svårigheter — måste fylla oss med mycken tillfredsställelse, men den hotas allvarligt, om principen »efter oss syndafloden» blir förhärskande vid budgetavgörandena.

1936 års riksdag blir dock mindre en skatteriksdag än en försvarsriksdag. Regeringen lät i trontalet kort och gott meddela, att »förslag till omorganisation av försvarsväsendet, syftande till förstärkning av rikets värnkraft, kommer att föreläggas Eder». Det har icke sipprat ut något resultat av statsministerns närmanden till mellanpartierna. Uppmärksamheten har varit fäst på de militära myndigheternas störtflod av yttranden över kommissionsförslaget. Man lägger märke till att cheferna för flygvapnet och kustartilleriet samt den övervägande delen av de lantmilitära myndigheterna i princip slutit upp kring försvarskommissionens majoritetsförslag. Flera av armémyndigheterna framhålla dock önskvärdheten av ett ökat antal operativa enheter. Inspektörerna för artilleriet och militärläroverken samt chefen för fortifikationen finna därjämte den föreslagna omfattningen av sjöstridskrafterna otillfredsställande. Alla ha dock varit ense om att fastslå otillräckligheten av den av kommissionens politiska ledamöter föreslagna värnpliktstiden av 180 dagar. Yttrandena från flottan vittna om den starka förstämning, för att ej säga bitterhet, som särskilt mellanpartiernas behandling av sjövapnet uppväckt. Intresset i landet är nu med något av 1914 års känslösvall riktat på mellanpartierna och regeringen. Man kan icke draga några säkra slutsatser om dessas hållning. Så mycket är säkert, att regeringens uppmarsch — det har gissats på ett försvar av 138 milj. — kommer att ställa mellanpartiernas hållfasthet på de svåraste prov. Tecken antyda, att besökelsens stund blir svårare för det mera heterogena folkpartiet än det av den kraftfulle hr Pehrsson i Bramstorp ledda bondeförbundet med dess försvarsvänliga nuvarande eller

Dagens frågor

företvarande professorer. Å andra sidan kan ett regeringsförslag, som enligt vad det antas kommer att ge flottan mer än majoritetsförslaget, orsaka ej oväsentliga rubbningar av de gamla cirklarna. Trontalets yttranden rörande en revision av jordbruksregleringen synas även innebära fara för en ny byteshandel. Regeringen håller sig här tydligen beredd att laga efter lägligheten.

Ännu några månader får den intresserade allmänheten blott läsa i stjärnorna. Mer orosmättat än nu kan världsläget ej vara. I södern kunna stormakternas örlogskanoner börja mullra, och österifrån bär telegrafan ut Molotovs ord på centrala exekutivkommitténs sammanträde, att Sovjets försvar måste stärkas, att »armén är vår enda garanti».